

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:29
sssjournal.com

pp.235-246
ISSN:2587-1587

2019 / January / Ocak
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 08/11/2018 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 17/01/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 17.01.2019

ULUS-DEVLETİN KRİZİ: DEĞİŞEN YURTTAŞLIK ALGISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

NATION-STATE CRISIS: AN ASSESSMENT ON CHANGING CITIZENSHIP PERCEPTION

Zeynep ÖZKAN

Dr., Anayasa Hukuku

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1206>

Reference : Özkan, Z. (2019). "Ulus-Devletin Krizi: Değişen Yurttaşlık Algısı Üzerine Bir Değerlendirme", International Social Sciences Studies Journal, 5(29): 235-246

ÖZ

Modern devlet, sınırları tartışma yaratmayacak şekilde belirli toprak parçası üzerinde yaşayan insanları eşit statüye yerleştiren ve diğer egemen unsurlardan bu sınırlarla ayrılan devlet olarak tanımlanmıştır. 1789 Fransız Devrimi ile modern devlet, ulus- devlet ile özdeşleşmiştir. Ulus – devlet yurttaşlık kavramını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada ulus - devlet ve ulus - devletin yurttaşlık algısı üzerinde durulacak; eylemsel, entelektüel dönüşüm, enformasyonun etkisiyle şekillenen yeni yurttaşlık algısı ve bu algının Türkiye’deki yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Yurttaşlık, Modern Devlet.

ABSTRACT

The modern state is defined as the state that places the people living on a certain piece of land on equal basis and which separates from other sovereign elements with these borders. The modern state was identified with the nation-state with 1789 French Revolution. In this study, it will be focused on nation – state and its perception of citizenship and also it will be evaluated operational and intellectual conversion, the new citizenship perception shaped by the influence of information and its impact on Turkey.

Keywords: Nation State, Citizenship, Modern State.

1.GİRİŞ

1789 Fransız Devrimi, entelektüel birikimden etkilenecek iki kavramı siyaset felsefesine yerleştirmiştir: Ulus - devlet ve yurttaşlık. Önce feodalite sonra imparatorluk çağlarında hukuken hiçbir şey olan birey, yeni ulus - devletle "yurttaşlık" kimliğine sahip olmuş, siyasal arenanın yeni şekillenen ve hukuken tanınan öznesi olarak belli ekonomik, siyasal, sosyal haklara sahip olmaya başlamıştır.

20. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar ulus - devlet ve yurttaşlık algısında ciddi bir dönüşüm ve değişiklik ihtiyacı ortaya çıkmamakla birlikte, toplumsal olarak var olan ancak hukuken "görünmeyen" veya "görünmek istemeyen" önemli bir kesimin sözcülüğünü 1960’lardan itibaren gerçekleşen toplumsal eylemler yapmıştır. Modernitenin öngördüğü tek, bütün, homojen toplum ve siyasal yapı, yerini farklılıkların öne çıktığı, toplumsal olarak birçok düzlemde ifade edildiği ve bunların haklarının en iyi şekilde savunulduğu bir döneme bırakmıştır.

1980’lerden itibaren küreselleşmenin artan etkisiyle devletin yekpareliği sorgulamayı gerekli kılmıştır. Küreselleşme süreci klasik ulus - devlet anlayışının öngördüğü klasik yurttaşlık algısında birçok sorunu ortaya çıkarmıştır. Yeni şekillenen enformasyon toplumunda "makbul" yurttaşlık tanımı, yıllarca tartışılacak konuyu gündeme taşır: "Meşruiyet krizi". Siyasal alanın krizinin görmezlikten gelinemeyeceğinin aşikâr olduğu yeni dönemde birçok entelektüel tartışma gerçekleştirilmiş; ulus -

devletin tanımladığı siyasal ve hukuki yurttaşlık tanımı farklı kimliklerin tanındığı, tanımlandığı bir sürece girmiştir.

Türkiye de dünyadaki bu süreçten etkilenmiştir. Türk demokrasisinin müzakereci ve çoğulcu olabilmesinin yolu farklılıkları ile kabul edilen yurttaşlık algısını içselleştirmekten geçecektir.

2. ULUS - DEVLET KAVRAMININ TARİHSEL ARKA PLANI

"Bir müstehcenlik davasına bakan ABD Temyiz Mahkemesi yargıç, "pornografi"nin ne demek olduğuna karar vermek zorunda kalmıştır. Pornografiyi tanımlayamadığını kabul eden yargıç, "gördüğüm zaman tanırım" diye ısrar eder. (aktaran Hawkings Zimring, 1988, sf. 20). Biz de modern devlet için aynı şekilde düşünebiliriz. Kesin ve kapsamlı bir tanım vermeyi güç bulabiliriz..."¹

Ulus – devlet modernitenin ürünüdür. Bu halde modernitenin iki temel özelliğini vurgulamak yerinde olacaktır. İlki; modernite belli bir coğrafya’ da yani Avrupa’ da ortaya çıkar ve tüm dünyaya yayılır. İkincisi; belli bir zaman diliminde (16- 18. yy) ortaya çıkar ve hızla gelişir.

Modernleşme; ortaya çıktığı dönem içerisinde Avrupa’dan başlayarak tüm dünyaya yayılan, her alanda etkisinin görüldüğü, bu süreçte radikal değişimlere yol açan ve benzer koşullar üreten bir süreç olarak küresel, karmaşık, devrimci ve aşamalı bir özellik sergiler. Süreç öylesine devrimcidir ki değişimin derinliğine paralel olarak modern dünya önceki geleneksel haliyle çatışır ve bütün kurumları tümüyle dönüştür. Siyasal sistemdeki etnik, dini ve diğer güç odaklarını bozarak iktidarı merkezileştirerek hiçbir şeyi geleneksel haliyle muhafaza edilmeyecek bir forma dönüştürür. (HUNTINGTON, 2006: 142)

Modernleşme ile birlikte bugünkü anlamıyla “devlet” tarih sahnesindeki yerini alır. Kavramın Machiavelli tarafından kazandırıldığı yadsınamaz. Machiavelli kavram olarak “*lo stato*” yu kullanır. Bu kavram daha önceki dönemde kralların topraklara hükmetmesi veya yönetmesi anlamından yahut da “*res publica*” olarak kullanılan ve herhangi bir siyasal topluluğu deyimleyen anlamdan farklıdır.(AKAL, 2005: 177-179) Machiavelli’ nin tanımı ile devlet; kendi üzerinde bir ölçü veya referans tanımayan, varlığını kendisiyle gerekçelendiren kamu otoritesi ve bu kamu otoritesinin belli bir toprak parçasının her yerinde aynı şekilde yoğunlaştırılmış tarzda uygulanmasıdır. (SCHULZE, 2005: 35)

Avrupa’ dan başlamak suretiyle dünya düzeyinde yaygınlığa ulaşması modern devletin aynı anda aynı gelişme koşulları ile dünyanın her tarafında ortaya çıktığı anlamına gelmemektedir. Ülkelere göre farklı koşullarla ortaya çıktığı açıktır. Ancak ideal örneğin ileride bahsedileceği üzere Weber tarzı olduğunu söylemek gerekir. Modernleşmenin kendine özgü temel vasfı ise “merkezileşme” dir. Bu merkezileşme coğrafi, siyasal ve hukuki alanda kendisini göstermektedir.

Coğrafi merkezileşme

Modern devletin üzerinde hüküm süreceği belli bir toprak parçası olan ülke kavramı ortaya çıkmış ve modern devlet meşru kuvvet icra edeceği fiziksel alanını yaratmıştır.

Coğrafi merkezileşme hukuki ve siyasal merkezileşmenin de zeminini oluşturmuştur. Ülke; bireylerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkisinde çizili bir sınır haline dönüşmüştür. Modern devletin yetki alanı yalnızca devletin toprak parçası ile sınırlı kalmamıştır. Toprağın altındaki ve üstündeki kaynakların, suların ve hatta onu çevreleyen hava sahasının bununla birlikte toprakta yaşayan insanların da üzerinde hak iddiası vardır.

Siyasal merkezileşme

Weber, modern devletin siyasal merkezileşmesini bürokratikleşme ile açıklar. Bireysel ilişkilerin aracı vasıtasıyla yürütülmesi olan bürokrasi ilk kez modern devletle ortaya çıkmamıştır. Ancak, onu kendinden öncekilerden ayıran en temel özellik; para ekonomisinin gelişmesi sonucu memurların hizmetlerinin karşılığının parasal olarak veriliyor olmasıdır. (WEBER, 2002: 307)

Bürokrasi; bu görevi ifa edenlerden yani memurlardan bağımsız, nesnel, sistemli bir yapıyı haizdir. Memurların kişiselliğinden arınmış yapıda olması, uzmanlaşma, kendi aygıtlarını kullanması ve memurun zihniyet itibarıyla kalıcılığı taşıması bürokrasiyi kalıcı kılar.

Bu durumlar modern devleti feodaliteden ayıran en temel görünümünden biridir. Feodal devletin iktidarının dağınık, parçalı görüntüsüne karşın modern devlet daha çok otoriteye sahiptir. Feodal devlette memurlar kral tarafından atanırken modern devlette iktidar ve memurluk aristokratik sınıf içinde kalmıştır.

¹ PIERSON Christopher, Modern Devlet, Çeviri: Dilek Hattatoğlu, Çivi yazısı Yayınevi, İstanbul, 2000, s.19.

Feodalitede tabakalaşma hâkimken ve tabakalar arasında geçiş neredeyse olanaksızken modern devlette uzmanlaşma ön plandadır. Bu bilgiler ışığında Huntington modern devleti feodaliteye nazaran avantajlı kabul eder. (HUNTINGTON, 2006: 148-149)

Hukuki merkezileşme

Sınırları “ülke” ile çizilen ve otoritesi (iktidarı) merkezileşen modern devletin bu iktidarını temellendirme amacıyla kural koyma ve bunları standart hale getirme ihtiyacı doğmuştur. Hem kurallar koymak hem de bu kuralların ihlali halinde bozulan düzeni yeniden tesis etmek amacıyla mekanizmalar üretmek yoluna gidilmiştir.

Gramsci hukuki merkezileşmenin devlet bakımından iki önemine işaret eder: Birincisi; hukuk, homojenliği sağlar. İkincisi; yöneticilerin itaati sağlaması konusunda iyi bir araçtır. (GRAMSCI, 2008: 86) Zira modern devletin ayırıcı özeliği cebir tekelidir. Devleti yönetimle eş tutan Poggi, “devlet, dairelerdeki memurların sürekli ve talimatlara uygun hareketleri yoluya yönetimi sağlamak için oluşturulan karmaşık kurumsal düzenlemelerdir” şeklinde tanımlar. (POGGI, 2005: 15) Buna karşın Habermas, devleti hukuken tanımlanmış bir kavram; nesnel anlamda içte ve dışta bir egemen güce, coğrafi anlamda ise ülkeye, sosyal açıdan da halka işaret eden yapı olarak tanımlar. (HABERMAS, 2002: 15-16)

Pierson modern devleti geleneksel devletten ayıran dört farka işaret eder:

- ✓ Modern devletin sınırları bellidir, belirlenmiştir ve bu topraklar üzerinde egemenlik iddiası vardır.
- ✓ Vergilendirme önemli bir ayrıntıdır. Geleneksel devlet de kaynak toplar ancak bu, modern devlette düzenli ve daimi niteliktedir.
- ✓ Modern devletin oluşumunda esas olan “bilinç”tir. Bir devleti ötekenden ayıran bu “devlet olma bilinci” modern devletin tamamlayıcı vasfıdır. Bir devletin değerine nazaran durumunu belirleyen kriter de budur.
- ✓ Son olarak modern devlette egemenlik, yurttaşlık, milliyetçilik, anayasacılık kavramları mevcut ve içselleştirilmiş haldedir. (PIERSON, 2000: 70-71)

Ulus - devlet kavramının modern devlet sonrasına karşılık geldiği konusunda öğretilerde görüş birliğinden söz edebiliriz. Ulus - devlet; kurumsallaşmış siyasal iktidarın belli bir tarihsel aşamada büründüğü yapısal biçim olarak tanımlandığında ulus, bu yapılanmanın meşruluk kaynağı olan kurgu, ulusçuluk da bu meşruiyet kaynağını tek geçerli siyasal değer olarak kabul ettirmeyi hedefleyen siyasal akım olarak nitelenebilir. (ERÖZDEN, 2008: 44)

Ulus - devlet, iktidarı soyut bir temele oturtmakta ancak bu iktidarı somut olarak bir “ülke” üzerinde uygulamaktadır. İktidarın temeli kralın kişiliğinden ziyade soyut bir varlık olarak “krallık” zeminine atfedilmekte ve egemenliğin uygulama alanı ise “vatan” olarak kavramsallaştırılmaktadır. Feodalitedeki kişisel sadakat bağlarının yerini modern devlette siyasal itaat mekanizmaları alır. Bu, iktidar kaynağının soyut bir temele taşınması ve zaman içerisinde ulus - devletin ulus kurgusunun bu kaynakta yer alması anlamına gelecektir. (ERÖZDEN, 2008: 54)

Fransız devriminin pratik sonuçlarından biri modern devlet ile ulus- devletin özdeşleşmesidir. Bu durum, egemenliğin ulusa aktarılmasının doğrudan sonucudur. (ŞAYLAN, 2003: 45) Ulus - devletin Fransa’ da ortaya çıkışı ise bir tesadüf değil Fransa’ daki sosyal ve ekonomik yapının devrime zemin hazırlamış olmasındandır.

Modern devletin siyasal merkezileşmesi, gücün tek bir erk olarak devlet merkezinde toplanması Bodin’ in tanımladığı egemenlik kavramından hareketle hukuki bir zemine oturmuştur. Bodin’in “*Devletin Altı Kitabı*” adlı eserinde belirttiği gibi egemenlik “*ülkede yaşayan vatandaşlar üzerinde kanunla kısıtlanamayan en üstün iktidardır*”. Bölünemeyen, devredilemeyen, tek, sonsuz ve mutlak bir iktidar anlamındadır. Egemenlik "Devlet'in mutlak ve kalıcı gücü" olarak tanımladığımda "mutlak"lık egemenliğin bölünemeyeceği ve paylaşamayacağı anlamındadır. "Kalıcı" olması ise bu gücün hükümdarın ölümü ile sona ermediği ve bireylerden bağımsız olduğunu göstermektedir. Egemenlik belirtilerinin bir bölümünü hükümdar şahsen kullanabilir, bir bölümünü memurlarına ve kurumlara kullandırabilir ancak egemenliğin kendisi devredilemezdir.

3. ULUS - ULUSÇULUK

Ulusal egemenlik öğretisinde egemenliğin kaynağı ulustur. Ulus ise kendini oluşturan bireylerin sayısal toplamından bağımsız olarak bir kişiliğe sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım bizi devletin mi ulusu yarattığı yoksa ulusun mu devleti inşa ettiği sorusunun yanıtına götürür. Bu noktada ulusu doğal bir veri kabul eden tarih dışılık tezi ile ulusu modernitenin ürünü sayan tez yer bulmuştur.

Ulusu doğal bir yapı olarak algılayan tarih dışılık tezi ulusu bir aile gibi yeryüzünde doğal bir veri kabul eder ve tarih boyunca değişmeksizin var olduğunu savunur. Burada bireylerin kan, dil, din gibi kökensele bağlarının ulus bilincinin oluşmasında etkili olduğu varsayılmaktadır. Ulusun modernliği tezi ise; ulusun modern çağlarda oluşmaya başladığı, durağan olmayan bir süreçte ilerlediği görüşünü ileri sürmektedir. Weber, Anderson, Gellner, Hobsbawn, Giddens, Schnapper' in de içinde bulunduğu bu grup; ulusun, kapitalizm, bürokrasi ve seküler faydacılığın ürünü olduğu kanaatindedir. (ERÖZDEN, 2008: 67-74)

Ulus – devlet; farklı dilsel, kültürel, etnik grupların farklılıklarının törpülenerek asimilasyonu ve entegrasyonunu sağlayarak onlardan bir ulus yaratmıştır. Bunu yaparken de milliyetçilik mekanizmalarından yararlanmaktadır. Her egemen devletin tek ulusu olması gerektiği kanaati ortaya çıkmıştır. Milliyetçiliğin eşit yurttaş, ırk birliği, dil birliği, din gibi mekanizmaları vasıtasıyla ulus - devlete hizmet ettiği düşünülmektedir.

4. MEŞRULUĞUN TEMELİ OLARAK YURTTAŞLIK

4.1.Ulus - Devletin Meşruluk Sorunu

Meşruluk tüm iktidarların ihtiyaç duyduğu büyümlü bir inançtır. (SELÇUK, 2005: 2) Meşruluk,

iktidarın politikalarının toplumda benimsetilmesi, onun varlığının ve sürekliliğinin gerekliliğine dair toplumda yaygın bir kanaat tesis edilmesi işlevini görür. Bir diğer ifadeyle meşruluk, siyasal itaatin gönüllü olması demektir.

Devlet iktidarının meşruluğu ise bireylerin rızasından kaynaklanmaktadır. İktidarlar az ya da çok kuvvet kullanırlar. Meşruluk bu kuvvet kullanımını kaba güç olmaktan çıkararak araç olduğu gibi aynı zamanda iktidarın sürekliliğini muhafaza etmesini de sağlar. İktidarlar kaba güce dayanarak elde edilmiş olabilir ancak bu, onların varlığının devamının garantisi değildir. Wallerstein halkın desteğini alarak meşruiyet sağlamamış bir iktidarın uzun vadeli istikrarının sınırlı ve maliyetli olacağını belirtir. (WALLERSTEİN, 2003: 79)

Ulus - devlet de diğer tüm iktidarlar gibi kendi varlığını muhafaza etmek ve sürdürmek eğiliminde olduğundan hükmünü sürdürdüğü toprak parçası üzerindeki bireyler nezdinde kabule şayan/ meşru görünmek zorunluluğu duyar. Bununla birlikte ulus - devletin modernitenin ürünü olması nedeniyle ulus - devlet bir takım problemleri de bünyesinde barındırmaktadır. Laiklik süreciyle iktidarın meşrulaştırılması kutsallıklara yapılan atıftan arındırılmış olduğundan ulus - devlet kendine yeni meşruiyet temellendirmesi yapma ihtiyacı duymuştur. (HABERMAS, 2002: 19-20)

4.2. Verilen Yurttaşlık: Modern Öncesi ve Modern Yurttaşlık

Yurttaşlık moderniteye ait bir kavram olmayıp ilk kez Antik kent devletlerinde ortaya çıkmış ve Antik Yunan' dan beri “değer” olarak varlığını korumuştur. (ÜSTEL, 1999: 51)

Antik Yunan siyasal düşüncesi Polis tarafından oluşturulmuş ve gelişmiştir. Polisin, sınırları belli toprak üzerinde kurulmuş siyasal, sosyal, askeri ve ekonomik bütünlük olmasının yanında dini bir birim de olduğu belirtilmektedir. Polis, gücünü ve insanlar üzerindeki sınırsız iktidarını dini yapısından almıştır kişinin varlığı da ancak bir Polis' e bağlı olarak Tanrıların himayesinde yaşamasına bağlıdır. Bir bakıma bir Yunanlı için Polis dışında bir hayat düşünülemez. (AKBAY, 1948: 72)

Bir insanın hukuki varlık ve değer kazanabilmesi Polis'in yurttaşı olmasına bağlıdır. Polis, bireyi dini – siyasali yapısı içinde eritmekte, aynı zamanda hukuken bireyi yaratan düzen olmaktadır. Bu sebeple kişilerin tüm faaliyetleri Polis2 in çıkarına hizmet etmeye yöneliktir. (AĞAOGÜLLARI, 2013: 16-17)

Antik Yunan' da yurttaşlık kavramı dışlayıcıdır. Çünkü yurttaş; hür erkeklerden oluşmaktadır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, köleler yurttaş tanımına dahil değildir. Antik Yunan'da özgürlük siyasal özgürlük olarak telakki edilir ancak kamusal alan – özel alan gibi bir ayırım söz konusu olmadığı ve yurttaşın Polisin esenliğine hizmet etmesi gerektiğinden yurttaşlık Polis ile koşullandırılmıştır. Bu durum, yurttaşlığın dışlayıcı karakterinin ilk göstergesidir.

Poliste yurttaşlık hep sınırlı tutulmak istenmiştir. Poliste medeni haklara sahip ve hür olduğu halde yurttaş olmayan bir grup daha vardır ki bunlar; yabancılardır. Yabancıların yurttaşlığa alınması istisnai bir durumdur. Yunan yurttaşlığının dışlayıcılığının bir diğer göstergesidir.

Antik Yunan yurttaşlık kavramı mutlak eşitlik ve türdeşlikten yoksundur. Eşitlik yalnızca “yurttaşlar arası” ve köleler arası” eşitlik olarak uygulanmıştır. Sosyo - ekonomik gelişmeler nedeniyle de farklı sınıflara ayrılmış olup türdeş değillerdir.

Bu haliyle yurttaşlığın doğurduğu hak bir üyelik hakkıdır. Zira Yunan’ da yurttaş olmak demek gerek halk meclislerine gerek meclise katılmak demektir. Yurttaş kendini Polis’ e vakfetmiş demektir.

Yurttaş yasa yapma, yönetici seçme, yargılama yapma, savaş ve barışa karar verme, anlaşmalar onaylamaya katılma hakkını haizdir. Ancak yurttaş bu kamusalıktan sıyrılıp kendine ait öze alan kurgulayamaz. Çünkü yurttaşın tüm faaliyet alanı Polis tarafından çizilmiş ve sınırlandırılmıştır. Bu haliyle yurttaşın tek başına varlığından kaynaklanan değeri olmadığından düşünce özgürlüğü de yoktur. Antik Yunan yurttaşlığı “ötekileştirici” niteliktedir. Bu tutum Roma’ da da süregelmiştir. Roma’ da da yurttaş siyasal alanda katılımcı özellik sergilerken özel alanında adeta köle gibidir. Bu durum Hobbes’ un şu ifadesinde de yer bulur:

“Atinalılar ve Romalılar özgürdür fakat bu; tek tek bireyler kendi temsilcilerine direnmek özgürlüğüne sahip olduğundan değil, temsilcileri başkalarına direnme ve onları istila özgürlüğüne sahip olduğundandır”(YAZICI, 2003: 115)

Roma’ da yurttaşlar kabile ve klanlar halinde yaşamış olduğundan türdeş değillerdi. Ayrıca yurttaş yapay olarak ortaya çıkmıştı.(AĞAOĞULLARI, 1998: 16) Roma’ da yurttaşlar yalnızca belli bir klana üye olan yetişkin erkek kimselerdi. Belli bir klan üyesi olmayan pleb ve clientler özgür olan ve mülk edinebilen ancak siyasal hakları olmayan bir gruptu. Bunlardan başka bir de hiçbir hakkı olmayan ve özgür olmayan köleler bulunmakta idi.

Cumhuriyet döneminde “Anayasal Reform” ile yurttaşlık bir klana üye olmak yerine ikamet ile özel mülkiyet ilkesine bağlandığından yurttaş sayısı önemli ölçüde artış göstermiştir. (AĞAOĞULLARI, 2013: 17) Zaman içinde plebler de yurttaşlık hakkını elde etmiştir.

Roma’ nın Cumhuriyet ideolojisi gelenek ve göreneklere bağlılığı, her tür otoriteye itaati sürekli yinelemekteydi. Yurttaşlık olgusu bu ideoloji tarafından beslenmekte ve yüceltilmekte idi. Ancak bu ideolojinin zamanla nüfusu artan yurttaşlar ve fethedilen yerlerdeki halkların bir arada tutmaya yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. İmparator Caracalla’ nın buyruğu ile imparatorluk topraklarında yaşayan bütün özgür erkeklerin yurttaş haline getirilmiş olması yurttaşlıkta birleştirici ideolojiyi somut – hukuki bir temele dayandırmak anlamında idi. (ALPTEKİN, 2015: 11)

Roma imparatorluğunun çöküşü ile birlikte merkezi iktidarın ortadan kalkmasına ek olarak Avrupa’ da saldırılar nedeniyle yıkılan güven ortamı siyasal iktidarın yerleşmesinin de yolunu açmıştır. Bu süreç feodalitenin ortaya çıkışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Roma İmparatorluğu’ nun yıkılışı kabile topluluklarının yer değiştirmesi, ticaret yollarının Akdeniz’ den yön değiştirmesinin de etkisiyle bugünkü Fransa- Almanya topraklarında feodalitenin temelleri atılmıştır. (POGGİ, 2005: 33)

Feodalite Cermen kabilelerinin geleneklerinden ve hristiyan dünya görüşünden gelen öğeler içermekteydi. Feodalitede tipik olarak bireysel otorite ve mülkiyetten yararlanan, hiziplere bölünmüş egemenlik ve buna tabi maliye ile kırsal hayatı yücelten aristokratik bir ideolojinin oluşturduğu siyasal çerçevede sadece kendine ait hukuk tekeli ve yargılama haklarını uygulayan soylular sosyal sınıfının köylülere yasal serflik ve askeri koruma sağlaması iç içedir. (PIERSON, 2000: 72)

Feodalitenin temel mantığı ise bireylerin “ bir” olması “birlik” olması temeline dayandırılmıştır. Bireyin hakları, ait olduğu topluluktan kaynaklanan bir üyelik hakkı niteliğindedir. Ayrıca Hristiyanlık öğelerinin baskıcı ve amaç dışı uygulamalarının görüldüğü bir dönem olarak kendini göstermektedir. Feodal toplumun tabakalaşmış yapısı da yine Hristiyanlıktaki teslis inancına bağlanarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Tabakalar arası geçiş ise gözlenmemektedir. Zamanla ticaretin gelişmesi ile ruhban ve soylular sınıfı karşısında güçlenen burjuvazinin kralla işbirliği sonucu merkezi iktidarın yeniden mutlakiyetine yol açacaktır.

Ancak kral ve kilise arasındaki bitmek bilmeyen iktidar mücadelesi feodalitenin çözülmesini hızlandırarak ulus - devletin tarih sahnesine çıkışı; dolayısıyla da modern yurttaşlığın varlığı gözlenecektir.

Rönesans ve reform hareketleri iktidarın tanrısal kökeni teorisinin değişiminde ve modern devlete giden yolda önemli sıçrama niteliğindedir. Rönesans'ın özgürlük kavramı; modern devletin, siyasal düşüncenin ve toplumun doğru başlangıç noktası olmak konusunda bizi Rönesans'a götürmektedir. Rönesans'la birlikte insan, tüm toplumsal bağlarından soyutlanarak tek başına değerlendirilebilen bir varlık "birey" niteliğini kazanmıştır. Bu değişimle birlikte modern devlette iktidarın iradesi Tanrı'ya değil halk iradesine dayandırılmıştır. Machiavelli'nin de siyaseti ahlak ve din kurallarından arındırarak "laik" bir kuramsal çerçeve geliştirmesi, İtalyan kentlerinde birliği sağlama isteğinden doğmakta ve bu da "ulusal" bir devleti hedef aldığını gözler önüne sermektedir (ALPTEKİN, 2015: 33).

Yine modern devletin belirleyici unsuru olan halk egemenliğinin yurttaşlıkta iribatlandırılması 17. yy' da öncelikle Locke tarafından gerçekleştirilmiştir. Locke devletin varlık nedenini yurttaşların yaşam ve özgürlüklerini korumaya bağlamış, yurttaşların ihtiyaçlarının hak olarak öncelik arz ettiğini savunmuştur. Bu durum, Locke'un iktidarın meşru olabilmesini halkın rızasına bağlayan ve mutlak monarşiyi eleştiren görüşüdür. Burada asıl sorun kimin yurttaş sayılıp kimin sayılmayacağı meselesidir. Başlangıçta eğitimli aydın erkek yurttaş sayılırken 18. yy sonlarına doğru halk egemenliğinde "halk" kavramına dair taleplerin artmasıyla yurttaşlık haklarının elde edilmesinde Fransız Devrimi bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. (GIEBERNAU, 1998: 122-123)

Mutlak otoritelerin bireyi yönetime ortak olarak değil de araç olarak görmesi nedeniyle siyasal zeminde yurttaş olunamayacağı açıktır. Yurttaşlık bireyi siyasal egemenliğin boyunduruğundan kurtaran ve siyasal otoriteyi temsil edenlerle diğer bireyi eşitleyen kuramsal kimliktir. (TOURAINÉ, 1997: 99-100)

Modern yurttaşlığın bu nitelikleri bünyesinde yoğuran ve egemenliği halka devretmekle kalmayan Fransız Devrimi aynı zamanda halktan da bir ulus yaratmıştır. (SMİTH, 2002: 219)² Yurttaşlık; bireyi ödevlerini yerine getirdiği ölçüde hak elde edebilen varlık haline getirmiştir. Bu sayede iktidarın meşruluğu da halk egemenliği ile sağlanmış olmaktadır. Halk egemenliği kavramındaki halkın tanımlaması ise "ulus" ile yapılmıştır. Ulus kavramı, devlete ulus adına farklılıkları ortadan kaldırma yetkisi tanımıştır. Farklı kimlikler, bölgesel kültürler eşit yurttaş temelinde kaldırılmıştır. Böylece ulus, yurttaş haklarını ve ulusal devlet egemenliğini getirmiştir. (TOURAINÉ, 2002: 271- 272) Yurttaşlık hakları ve görevleri bulunan birey temellendirmesiyle yurttaşı uyruktan ayırırken aynı zamanda devleti de ulusa dönüştürmüştür. (PIERSON, 2000: 53)

Habermas yurttaşlığın ulus oluşturma işlevini oldukça önemser. Çünkü halktan bilinçli bir ulus elde edilmemiş olsaydı ulus – devlet süreci salt halk egemenliği ve insan hakları ile elde edilebilecek nitelikte değildi. Bunun gerçekleşmesi insanların zihinlerinde ve gönüllerinde biçimlendirecekleri milli ruh yani kültürel öz ile bağlantılıdır. Ona göre yurttaşlığın kültürel boyutu olmasaydı ulus - devlet yeniden yapılandırma ve entegrasyonu sağlayacak gücü kendinde bulamazdı. (HABERMAS, 2002: 21)

Sözü edildiği üzere modern yurttaşlık bir üyelik hakkı niteliğindedir. Yurttaş olmak bir topluluğun üyesi olmak demektir. Üyelik belli imtiyazları da beraberinde getirir. Bu durum modern yurttaşlığın da dışlayıcı özellik arz ettiğinin bir göstergesidir. Yurttaşlık aynı zamanda bir statüdür. Bu statü bireyin nerede doğduğu veya ebeveynlerinin yurttaşlığı ile ilgili olup kolayca feragat edilemez niteliktedir. Zira ulus – devletlerin sınırları belli toprak parçaları üzerinde kurulu olmalarından dolayı kişi " devletsiz kişi" haline gelebilme ihtimaliyle de karşı karşıya kalabilir. (PIERSON, 2000: 209-211)

Marshall, yurttaşlık teorisini modernliğin tarihsel gelişim sürecinde ortaya çıkan, her biri farklı kurumsal yapı ve tarihlere sahip, üç tür hak eksenini üzerine oturtur. Bu eksenler sırasıyla medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklardır. Medeni haklar, bireysel özgürlük, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülk edinme, sözleşme yapma ve adalet hakkı gibi bir dizi hak ve özgürlükleri kapsar; hukuk devletin kurumlarında somutluk kazanır. Siyasal haklar, (siyasal) karar süreçlerine temsilci ve seçmen olarak katılma hakkını ifade eder ve temsil organlarında somutluk kazanır. Sosyal haklar eksenini, ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmaktan, çağdaş bir birey gibi yaşayabilme hakkına değin uzanan geniş bir haklar dizinidir; eğitim ve sosyal güvenlik hakları başta olmak üzere bir dizi hakları içerisinde barındırır. (MARSHAL & BOTTOMORE, 2000: 21)

Marshall, medeni haklar ekseninin 18., siyasal haklar ekseninin 19., sosyal haklar ekseninin 20. yüzyılda oluştuğuna dikkat çeker ve sosyal haklara, yurttaşlık haklarının tamamlayıcısı ve refah devletin özünü olarak ayrıcalıklı bir yer tanır. Buna göre refah devleti, eşitlik ilkesine dayalı yurttaşlık ile toplumun üyeleri

² SMİTH Antony , Ulusların Etnik Kökeni, Çeviren: Sonay Bayramoğlu – Hülya Kendir, Dost Yayınları, Ankara, 2002, s. 179.

arasında toplumsal adalet çerçevesinde bütünleşmeyi ve eşitliği sağlamıştır. (MARSHAL & BOTTOMORE, 2000: 140)

Bu hakların üç önemli özeliği şudur: İlki bunların devlet tarafından koruma altına alınmış olmasıdır. İkinci olarak bu haklar, yurttaşlara bu hakların kullanabilmesi için her türlü keyfi müdahaleden uzak kamusal bir alan yaratmıştır. Üçüncü ve son olarak da devlet tarafından garanti edilmiş olduğundan devlet tarafından da gelebilecek keyfi kullanıma karşı koruma altındadır. Yurttaşlık bireye haklar getiren bir statü olmakla birlikte aynı zamanda bunlar örneğin oy hakkında olduğu gibi birey için hem bir hak hem bir ödev olabilmektedir.

Yurttaşın kendini yönetecek olanı seçmesi yurttaşlık kanalı ile siyasal zeminde kendini yönetenlere meşruiyet kazandırır. Ayrıca ulus - devletin sınırları içinde uygulanacak hukuk kurallarını belirleme yetkisi de tanımaktadır ki bu da hukuk düzenini meşrulaştırır. (HABERMAS, 1998: 80)

Fransız devriminin yankılarıyla Avrupa’ da ortaya çıkan yeni düzen Osmanlı’da da bir dizi değişime yol açmıştır. Siyaset; modernleşme- batılılaşma – yenilik temelinde şekillenmeye başlamıştır.

Ulusçuluğun Türk toplumundaki ifadesini “Türkçülük”te bulmasının nedeni Avrupa’ da yapılan Türkoloji çalışmalarına bağlanmaktadır. (KARAKAŞ, 2000: 11)

1808 Senedi İttifak ile modernleşmenin ilk tohumu atılırken; 1839 Tanzimat Fermanı ile yeni bir kimliklendirme sürecine girilmiştir. Tanzimat Fermanı, imparatorluk içindeki uyrukları bir arada tutacak kimlik arayışının da başlangıcı sayılmakla birlikte “*Osmanlı vatandaşı*” kavramının kullanıldığı dikkati çekmektedir. 1856 Islahat Fermanı ile Müslim – gayrimüslim arasındaki eşitlik Osmanlılık fikri ile sağlanacaktı.

Tanzimat ve Islahat Fermanı imparatorluğun seküler ve eşitlikçi bir yapıya doğru yön değiştirdiğinin göstergesidir. Yurttaşlığa dair ilk düzenleme; 1869 *Tabiiyeti Osmaniye Nizamnamesi* idi. Nizamnamenin 9. maddesinde “*Osmanlı topraklarında ikamet eden herkesin Osmanlı vatandaşı sayılacağı*” belirtilmiştir. Bu gelişmeleri 1876 I. Meşrutiyet ve 1908 II. Meşrutiyet ilanları takip etmiştir. II. Meşrutiyetin belirgin özelliği ise egemenliğin padişahtan halka aktarılmasıdır. Böylece ortaçağ devlet idaresinden ulusal ve seküler ideolojiye dönüşüm başlamıştır. (ALPTEKİN, 2005: 65)

İmparatorluğun dağılıp milli mücadele yıllarına girildiği dönemde egemenlik anlayışının kaynağı halktı. 1921 Anayasası’nda yerini bulan Türk kavramı etnik temelli olmaktan ziyade siyasal ve coğrafi bağımsızlık temeline dayandırılmıştı. Devlet adının “*Türk Devleti*” değil de, “*Türkiye Devleti*” olmasını “anamlı” bulan Tanör’ ün haklı ifadeleri şu şekilde cereyan etmiştir.

“Ulusal kurtuluş savaşı esas olarak Türk milliyetçilerinin damgasını taşımakla birlikte, Türk olan ve olmayan unsurların anti-emperyalist birliğini temsil ediyordu. Erzurum ve Sivas Kongreleri belgeleri başta olmak üzere, pek çok tarihsel kaynaktan bu birlik, zaman zaman ‘İslam ekseriyeti’, ‘bilcümle anasırı (unsurlar) islamiye’ gibi terimlerle de ifade olunmuş, bunların ‘öz kardeşliği’ vurgulanmıştır. Bu bakımdan ‘Türkiye Devleti’ ibaresi, etnik kökeni, dili ve kültürü ne olursa olsun, belli bir siyasal coğrafya (Misak-ı Millî sınırları) içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olan devleti, bütün kucaklayıcılığıyla ifade ediyordu” (TANÖR, 2011: 254)

Ulusun oluşturulmasında ve bir ulusa aidiyet fikrinin benimsetilmesinde eşitlikçi modern ideoloji yanında Türk milletinin geleneksel karakteristik yapısı da beraberinde kullanılmıştır. Cumhuriyet, ulus- devlet yoluyla “modern bir ulus” ve “modern bir ulusal kimlik” yaratma çabasıdır. (KEYMAN, 2006: 229)

1924 Anayasası’na gelindiğinde ise; anayasanın liberal ve bireyci tavrı göze çarpmaktadır. Anayasa’ nın 88. maddesi’nde “*Türkiye’de din ve ırk ayırdedilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese “Türk” denir*” ibaresi yer almıştır. Vatandaşlık bağı bakımından toprak ve kan esasının birlikte benimsendiği yine aynı maddede görülmektedir.

Cumhuriyet döneminin yurttaşlık modelinde de yurttaşlık ile milli kimlik arasında bağ kurmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Okullar yurttaşlık bilincinin ve sosyalizasyonun sağlanmasında ilk basamak olarak işlev görmüş, okullarda yurttaşlık derslerine yer verilmiştir. Burada haklardan ziyade yurttaşlık görevlerinin – ödevlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Okullar gibi halkevleri ve ordu da yurttaşlık bilincinin oluşumunda işlev üstlenmiştir.

Çok partili hayata geçiş sürecinde muhalefet partisi Demokrat Parti' nin sert politikalarında da iktidarın kaynağının halk olduğu vurgulanmıştır. Halkın siyasete aktif katılımına çağrı yapan mesajlarda pasif yurttaşlık anlayışından ziyade katılımcı yurttaşlık anlayışına dikkat çekildiği görülmektedir.

1961 Anayasası' nın Siyasal Haklar ve Ödevler Başlıklı dördüncü bölümünde yer alan 54. maddesinde yurttaşlık kavramı “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlık durumu kanunla düzenlenir.*” ifadesiyle yer bulmuştur. 1964 yılında Vatandaşlık Kanunu yayımlanarak vatansızlığın önlenmesi ve herkesin tek vatandaşlığı olması yönünde adım atılmıştır. 1971 Anayasa değişiklikleri ile yurttaşlık faaliyetlerine kısıtlamalar getirilmiş; milli güvenlik ve kamu düzeni kaygılarıyla hükümetin elini güçlendirici tedbirlere başvurulmuştur. 1980 yılında ordunun üçüncü kez yönetime el koyması sonucu aktif katılımcı yurttaşlık anlayışının da sonuna gelinmiştir.

1980 dönemi sonrasında devletin birliği ve bölünmez bütünlüğü kaygısıyla hareket edildiği anayasada da kendini hissettirmiştir. Dönemin resmi ideolojisi “Atatürkçülük”te dönemin şartlarına uydurulma kaygısı görülmektedir. Devlet elitleri laik ulus - devlet yapısını muhafaza etme güdüsüyle milli birlik beraberlik temaları işlerken yurttaşlık yerine millet referans gösterilmiştir. Bu dönemde cinsiyet, kimlik ve din temalı hareketlerin ortaya çıktığı ve homojenlik – türdeşlik adına bastırılan olguların yeniden talep edildiği görülmektedir.

Bu gelişmelerde 80' lerin siyasal, sosyal, ekonomik ve konjonktürel durumu etkili olmuştur. 1985 sonrasında ise yurttaşlık bilgisi dersleri ilköğretim müfredatına girmiştir. Bu derslerin müfredatında dinin milleti bir arada tutan bir öge olarak yer aldığı ve yine iç ve dış mihraklar terimlerine yer verildiği görülmektedir. Böylece amaç militan yurttaşlık anlayışını canlandırmaktır. (ÜSTEL, 2004: 180)

Yurttaşlık; 1982 Anayasasının *Siyasi Haklar ve Ödevler* başlıklı kısmında yer alan 66. maddesinde “*Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür.*” şeklinde anayasal ifadesini bulmuştur. Anayasaya göre “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür” (md 66). Burada din ya da ırk öğeleri bakımından bir vatandaşlık tanımı öngörülmemiş; “vatandaşlık bağı”nın hukuki bir ilişki olarak algılanması gerektiği vurgulanmıştır. (TANÖR & YÜZBAŞIOĞLU, 2009: 177)

Nalbant, Türkiye' de ulus anlayışının “çeşitlilik içinde bütünlük” ten uzak durduğunu, ulusal bütünleşme temel alınırken yerel, bölgesel özelliklerin “benzer hale getirme” sürecine tabi tutulduğunu vurgular. Devletin çeşitlilikler karşısında tarafsız kalması, adeta bir hakem gibi davranması gerektiğine dikkati çeker. Kuşkusuz devletin ulusal bütünleşme için önlem alması kaçınılmaz kabul edilir. Ancak ulus kavramından ne anlaşıldığı burada önem arz eder. Ulus; aynı dil, din, ırk özellikleri gösteren bütünsel sorun yoktur. Ulus; birden çok dil, din, ırk vb çeşitlilikleri bünyesinde toplayan üst kavramdır dersek devlet bu birliği oluşturan öğelere kamusal alandaki egemenliğini korumak kaydıyla eşit davranmak zorundadır. (NALBANT, 1997:339)

4.3. Verilen Yurttaşlıktan Sahiplenilen Yurttaşlığa

16. yy egemenlik anlayışı Bodin' in belirttiği gibi tek, mutlak, bölünmez ve sınırsızdır. Bu egemenlik anlayışı 1648 Westphalia ile modern devlet sisteminin temelini oluşturur. Bu egemenlik anlayışının iki boyutu vardır. İçte egemenlik devletin ülke sınırları içinde kullandığı mutlak ve başka devletlerce müdahale edilemez niteliktedir. Dış egemenlik ise devletlerin bir başka devlet karşısındaki konumudur. (PIERSON, 2000: 82-85)

Westphalia' nın kurgusu mutlak bağımsızlığa sahip kendi kaderini tayin edebilen ve kendi iktidarı içinde siyasal ve iktisadi faaliyette bulunabilen modern ulus - devletler düzenidir. Bu devletler birbirlerinin iç işlerine karışmayacak şekilde hareket eder nitelikteydi. Ancak özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin birbirlerine bağımlılığının artmasıyla bu düzen sorgulanmaya başlamıştır. (HABERMAS, 1998: 88)

İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi normlar evrensel kabul görmeye başlamıştır. Ulus-üstü kurumların kurulması önemlidir. Ancak bunların yapılanmasının demokratik olması, otorite sahibi olması ve diğer devletlerin güdümünden arındırılmış olması gerekmektedir.

Küreselleşme ulus - devletin egemenlik anlayışında gerek egemenliğin aktörleri gerek meşruluk bakımından değişime yol açmıştır. (KEYMAN, 2000: 228-229) Küreselleşme bugünkü anlamına 80'li

yıllarda yaşanan hızlı iktisadi gelişmeler ve onu müteakip çok uluslu şirketlerin etkilerinin artması sonucu oluşan ve “3. Dalga” denilen süreçte ortaya çıkmıştır.

Devletlerin uluslararası arenada birbirleriyle siyasal, sosyal, iktisadi ve hukuki bağlar kurması karşılıklı bir takım yükümlülükleri de beraberinde getirmiştir. Bu yükümlülüklerin devletlerin iç hukuklarına intibak ettirilmeleri zorunluluğu doğmuştur. AIHM, OECD, ICC, AGİT gibi sayılabilecek pek çok ulus-üstü kuruluşlar karar alma süreci bakımından egemenliğin aktörleri temelinde ulus – devletin egemenliğinde kırılmalar meydana getirmiştir. Uluslararası hukukun devletler yanında bireyi ve devlet dışı örgütlenmeleri özne sayması egemenliğe bir diğer sınırlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Parlamentosu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, Uluslararası Tahkim Kuruluşları gibi kuruluşlar ulus – devletlerin iç hukuklarına doğrudan müdahale hakkını haizdir.

1957 Roma Anlaşması ile ilk temelleri atılan Avrupa Birliği'nin hukuku; üye ülkelerin ulusal hukuklarının yanı sıra tek yargısal sistemdir. Avrupa Birliği yasaları pek çok alanda, özellikle de Avrupa ortak pazarında üye ülkelerin hukuk kurallarını geçersiz kılar. Avrupa Birliği'nin antlaşmalar aracılığıyla yayınladığı yasalar *doğrudan etki* kuralına tüm üye ülkelerin iç hukuklarına girer ve tüm ülkeler için bağlayıcıdır. Avrupa Birliği'ne katılabilmek için birlik yasalarına koşulsuz tabi olunmasının kabul edilmesi gerekmektedir. Bu kesin ve bağlayıcı hükümlerin işaret ettiği gibi AB olgusu kendini vücuda getiren ulus - devletlerin iç hukuklarına doğrudan müdahalenin açık bir örneğidir.

Küreselleşme ile ulus – devletin niteliğinin aşınması yalnızca ulus - üstü kuruluşların varlığından değil; bunun yanında bölgesel ve yerel yönetimlerin yükselişi ile yerel yönetimlerin kendi arasındaki uluslararası ilişkilerinden de kaynaklanmaktadır. Düşüncelerin, sermayenin, imajların küresel boyut kazanması; kendine yeter ulus- devleti erozyona uğratmıştır. Ekonomik işlemlerin uluslar arası hale gelmesi, teknolojik gelişmeler ve enformasyon teknolojisi yerel ekonominin artık evrensel ekonominin doğrudan bir parçası olmasına yol açmaktadır. Hatta bu hızlı iletişim uluslararası birliklerle yerel yönetimlerin birbirleriyle birlik kurmalarına zemin hazırlamakta böylelikle “intermestic” olarak anılan “*interlocal but transnationalized*” denilen birlikteliklerin ortaya çıktığı görülmektedir. (ORAN, 2001: 48-49)

Bu açıdan bakıldığında kurallar ihdas edilirken veya denetlenirken ulus - üstü ve ulus - altı yerel birimlerin etkinliğinin arttığı gözlemlenmektedir. Modern devleti homojen ve merkeze eşit uzaklıktaki noktalar kümesi olan bir çember olarak düşündüğümüzde karar alma sürecinde artık küreselleşmenin etkisiyle kutuplardan dışa doğru esnediği ve homojenliğini kaybederek elips şeklini aldığı egemenliğin sınırsız anlayıştan kısıtlı bir anlayışa evrildiği söylenebilir.

Küreselleşmenin yurttaşlık kavramını hem hareket alanı hem de içerik yönünden dönüşüme uğrattığını söylemek mümkündür. Ulus - devletin egemenliğinin aşınmasının en belirgin sonucu toplumda azınlıkta kalanların iktidar tarafından asimile edilmelerinin ve farklı kimliklerin ortadan kaldırılmalarının artık ortadan kaldırılmasıdır. Bu durum karşısında ulus - devletin yapacağı iki şey vardır; ya farklılıkları bastırmamak ya da sert bir strateji uygulamak. (BAUMAN, 2005: 262-263)

Bu belirleme temelinden ele alındığında Touraine; küreselleşmenin yurttaşlığa bakışta çok-kültürlülük kavramını ön plana çıkardığı düşüncesindedir. Sanayi toplumundan postmodern yapıya geçişte sosyal sorunlar kültürel kodlarla ifade edilmeye başlanmış; yurttaşlığın baskıcılığı karşısında kendi özgün kimliklerinin tanınmasını talep ederek çok - kültürçülüğü yinelemişlerdir. (TOURAINÉ, 2002: 420)

Ancak dünya geneline ve Türkiye özeline bakıldığında hakim yurttaşlık anlayışının çokkültürlü toplulukların yapısına uygun olacak biçimde etnik /ulusal ve kültürel kimliği birlikte kapsayabilecek çoğulcu anlayışla yorumlanması gerekliliği Quebec, İskoç, Katalan, Flemen ve Türkiye örneklerinde de kendini hissettirmektedir. Oran; alt kimliklerin taleplerinin kültürel milliyetçilik aşamasında kalabilmesinin, alt-kimlik unsurlarının karşılanmasına bağlamaktadır. Kendi alt kimliğini ifade edebilme anlamına gelen bu haklar eksiksiz tüm vatandaşlara tanınmalıdır. (ORAN, 2001: 178-179)

Öte yandan ulus – devletin yurttaşlık tanımının 80'lerin sonu itibarıyla dönüşüme uğraması nedeniyle, yurttaşlık tanımında çoğullaşan aidiyetler bakımından yapılacak yeniden tanımlama ihtiyacı, diğer alanlarda olduğu kadar kadın – yurttaş sorununun da ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kadın – yurttaş sorununun sosyal bilimlerdeki ele alınışı, farklı yelpazelerdeki feminizm hareketleriyle kendini göstermiştir. Feminizm hareketleri, hem Fransız Devrimi'nin; beyaz, mülk sahibi, erkek bireylere sunulan yurttaşlık anlayışının hem de yurttaşları dil, din, etnik köken ve cinsiyet bakımından yansız bir biçimde “birey” çatısı altında türdeşleştirme iddiasında olan liberal yurttaşlık anlayışının eleştirisi üzerine yoğunlaşmıştır. (ÜSTEL, 1999: 117-122)

Kadın – yurttaş sorununun temel tartışma zeminini, siyasal temsil adaletinin sağlanması mücadelesi oluşturmuştur. Bir başka ifadeyle, kadınların seçme ve seçilme haklarına kavuşması, liberal demokrasinin temel ilkelerinden genel oy hakkı bakımından biçimsel eşitliğin sağlandığı izlenimini vermekte ise de, temsil adaletinin sağlanması anlayışı bakımından eksik kalmıştır. Bu bağlamda temsil adaletinin sağlanması mücadelesi, kadının yurttaşlaştırılması olgusunu ifade etmiştir.

Demokratik araçlar, toplum içinde farklı grupların çoğunluk karşısında eşit bir konumda bulunmasını sağlamada zorunlu koşul olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Kadın – yurttaş sorunları, temsil adaleti yanında farklı boyutlarda da halen sürdüğü görülmektedir. Yurttaş olarak eşit haklardan yararlanması önünde yasal ve ideolojik engeller sürmektedir. Bu örneklerden biri de evli kadının soyadı konusunda karşımıza çıkmaktadır. 2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 187. maddesi; “Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memuruna veya daha sonra nüfus idaresine yapacağı yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Daha önce iki soyadı kullanan kadın, bu haktan sadece bir soyadı için yararlanabilir.” hükmünü içermektedir. Bu madde kadının evlendikten sonra yalnızca kendi soyadını kullanmasına izin vermemektedir. AİHM 2004 yılında verdiği Ünal Tekeli v. Turkey kararında Medeni Kanunun anılan hükmünün AİHS’nin 14. Maddesinde yer alan ayrımcılık yasağını ihlal ettiği sonucuna varmıştır. (ECtHR Case of Ünal Tekeli v. Turkey 16.11.2004 (29865/96) Anayasa Mahkemesi 10.03.2011 tarih ve 2011/49 sayılı kararında Türk Medeni Kanununun 187. Maddesinin Anayasaya aykırı olmadığı sonucuna varmıştır. (AYM 2011/49E KT: 10.03.2011 RG: 21.10.2011 Sayı: 28091) Mahkeme bu kararında, soyadının Anayasanın 12. ve 17. maddesi çerçevesinde kişilik hakkı olduğunu ifade etmekte ancak; 17. maddede özel sınırlama nedeni olarak yer almamasına rağmen “kamu düzeni” ve “kamu yararı” nedenleriyle bu hakkın sınırlanabileceğini belirtmiştir. (ÖDEN & ESEN, 2013: 817-820) Öte yandan Mahkeme, Anayasa’nın 41. maddesinde yer alan “ailenin eşler arasında eşitliğe dayandığı” hükmünü ihmal ederek aynı maddede Anayasanın devlete yüklediği ailenin korunması ödevini öne çıkarmıştır. (ÖDEN & ESEN, 2013: 828) Bu yaklaşımı ile, kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik Anayasa hükümlerini kadınlar aleyhine dar yorumlamış, kadını kişi olarak değil aile içindeki konumu yönüyle geleneksel bir anlayışla ele almıştır.

Yukarıda ele alınan örneklerden de yola çıkarak ulus – devletin bünyesinde barındırdığı farklı unsurların çoğulcu demokratik bir toplumda barış ortamı içinde bir arada yaşayabilmesi, devletin insan unsurunun anayasal değerler etrafında birleştirilerek yeni bir siyasal kimlik inşasıyla mümkün olabilecektir. Bu bağlamda Habermas ve Sternberger tarafından ele alınan anayasal yurtseverlik “*Verfassungspatriotismus*” kavramı önemli bir araç olarak görünmektedir. Habermas anayasal yurtseverlik/yurttaşlık kavramı ile, ulusal kimliğin herhangi geleneksel formunu reddetmiş ve evrensel bir anayasal yurtseverlik/yurttaşlığın tek “yurtseverlik/“yurttaşlık” olduğunu ve bu anlayışın Alman Federal Cumhuriyeti’ni Batı’dan yabancılaştırmayan, siyasal, akılcı, geleceğe dönük bir anlayışla ortak değerler etrafında bütünleşme olarak tanımlamıştır. (HABERMAS, 1987: 75) Bu bağlamda devlete düşen edim, yurttaşlığın herhangi etnik köken, dil, din, gibi referanslarla bir kimliğe tanımlanmaması; toplumun çoğulcu yapısı içinde var olan tüm farklılıkların kendini ifade edebilme, korunma, gelişme, yayma haklarının güvence altına alınması, bu hakların kullanımı için gerekli ortamın sağlanmasıdır. Ayrıca devletin bu kimlikler karşısında nötr olması, birini diğeri karşısında avantajlı, üstün konuma getirmemesi gerekmektedir.

5. SONUÇ

Ulus – devletler; feodalitenin çok parçalı egemenlik anlayışından doğan “iktidar olan ama muktedir olamayan” iktidarları merkezileştirmek ve eşit yurttaş temelinde bu iktidarları meşrulaştırmak güdüsüyle bir çağ kapayıp bir çağ açan hareketin sonucu olmuştur. Ancak teknolojinin, ekonominin, iletişimin hızla yaygınlaştığı postmodern çağda ulus- devletin yatay ve dikey düzlemde aşınmaya maruz kalması kaçınılmaz olmuş; egemenlik ve meşruluk anlayışının yeniden sorgulanması, yerel taleplerin uluslararası platforma taşınması sonuçları doğmuştur.

Küresel dünyanın ulus – devleti yerel ve uluslararası düzlemde erozyona uğrattığı gerçeğiyle başlayan yolcuğumuz küresel dünyanın ulus – devletin sonunu mu hazırladığı yoksa ulus – devletin kendisinin bunu yok etmenin bir çözüm aracı mı olduğu sorusuna yanıt bulma çabasıyla sürmektedir.

Ulus – devletin bünyesindeki farklı unsurların talepleri meselelerine ulus – devletin tek bir halktan oluşması gerektiği düşüncesi yerine; her biri farklı özelliğe sahip ancak hukuki ve siyasal bağlarla birbirine bağlanmış topluluklardan oluşan bir devlet tahayyülü ile eğilmek daha akılcı çözümleri de beraberinde getirecektir. Üniter – federal yapılanma tartışmasına girmeksizin sadece siyasal ve idari merkezileşimin

giderek azaltılarak adem – i merkezietçi örgütlenmelerle ulus – devletin ömrünün uzatılması çabası görmezden gelinemez.

Hareket noktamız, devletin fikri temelini güven tesis etmek olduğu düşüncesi ise; devletin; toplumda bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak ve bunlar önündeki her türlü engeli kaldırmakla yükümlü olduğu izahıtan varestedir. Bu surette kendini meydana getiren unsurların taleplerinin eşitlik ilkesi çerçevesinde çözüme kavuşturulmasından imtina etmek kendi gölgesinden koşarak kaçmaya çalışmak gibidir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2000). Kent Devletten İmparatorluğa, İmge Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. & Köker, L. (1998). İmparatorluktan Tanrı Devlete, İmge Yayınları, Ankara.
- Akbay, M. (1948). Umumi Amme Hukuku Dersleri, Cilt 1, AÜHF Yayınları, Ankara.
- Akal, C. B. (2005). Devlet Kuramı, Dost Kitabevi, Ankara.
- Alptekin, M. F. (2005). “Yurttaşlığın Tarihi Gelişimi”
Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bauman, Z. (2005). Bireyselleşmiş Toplum, (Çev. Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. Nakleden Coşkun, V. (2009). Ulus - Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Liberte Yayınları, Ankara.
- Erözden, O. (2008). Ulus- Devlet, XII Levha Yayınları, İstanbul.
- Giebernau, M. (1998). “Ulusalçılığın Siyasal Karakteri” (Çev.Neşe Nur Domaniç), Türkiye Günlüğü, Mart – Nisan. Nakleden Coşkun, V. (2009). Ulus - Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Liberte Yayınları, Ankara.
- Gramsci, A. (2008). Hapishane Defterleri, (Çev.Kenan Somer), Turmaks Yayıncılık, Ankara.
- Habermas, J. (2002). “Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak, (Çev. İlknur Aka), YKY, İstanbul.
- Habermas, J. (1998). Küreselleşme ve Milli Devletin Akıbeti, (Çev.Medeni Beyaztaş), Bakış Yayınları, İstanbul.
- Habermas, J. (1987). “Eine Art Schadensabwicklung. Die apologetischen Tendenzen in der deutschen Zeitgeschichtsschreibung”, in: “Historikerstreit“. Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung. München, s. 61-76.
- Huntington, S. P. (2006). Political order in Changing Societies, Yale University Pres, London.
- Karakaş, M. (2000). Türk Ulusçuluğunun İnşası, Vadi Yayınları, Ankara.
- Keyman, F. (2000). “Küreselleşme Modernite Devlet Sorunu” Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye: Siyaset Küreselleşiyor mu? (Ed. M. C. Yalçınan) , Aydoğan Matbaa, İstanbul. Nakleden Sarıtaş, İ. (2006) Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar, (Ed.Tevfik Erdem), Lotus Yayınları, Ankara.
- Keyman, F. (2006). “Türkiye’de Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık” (Derleyen Ayşe Kadioğlu), Vatandaşlığın Dönüşümü, Metis Yayınları, İstanbul.
- Marshall, T.H. & Bottomore T. (2000). Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Nalbant, A. (1997). Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye, YKY, İstanbul.
- Oran, B. (2001). Küreselleşme ve Azınlıklar, İmaj Yayınları, Ankara.
- Öden, M. & Esen, S. (2013) “Anayasa Mahkemesi ve Evli Kadının Soyadı” Prof. Dr. Erdal Onar’a Armağan, Cilt 2, s. 817-836.
- Pierson, C. (2000). Modern Devlet, (Çev.Dilek Hattatoğlu), Çiviyazısı Yayınevi, İstanbul.
- Poggi, G. (2005). Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Yaklaşımlar, (Çev.Şule Kut & Binnaz Toprak), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Schulze, H.(2005). Avrupa’ da Ulus ve Devlet, (Çev. Timuçin Biner), Literatür Yayıncılık, Ankara.
- Selçuk, S. (2005) “Türkiye İçin Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur “ Demokrasi Platformu, sayı 1 kış.

- Smith, A. (2002). Ulusların Etnik Kökeni, (Çev. Sonay Bayramoğlu & Hülya Kendir), Dost Yayınları, Ankara.
- Şaylan, G. (2003). Değişim, Küreselleşme ve Denetim İşlevi, **İmge Yayınları, Ankara**. Nakleden Beriş, H.E. (2006). Küreselleşme Çağından Egemenlik, Lotus Yayınları, Ankara.
- Tanör, B. (2011). Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri, 20. baskı, YKY, İstanbul.
- Tanör, B.& Yüzbaşıoğlu, N. (2009). 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul.
- Touraine, A. (1997). Demokrasi Nedir, (Çev.Olcay Kunal), YKY, İstanbul, 1997. Nakleden: Tokun, N.(2002). “Eşit Yurttaş ve Özgür Bireyin Varoluşunun Hukuki Temelleri” , Liberal Düşünce Dergisi, sayı 28, Ankara.
- Touraine, A. (2002). Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?, (Çev.Olcay Kunal), YKY, İstanbul. Nakleden Coşkun, V. (2009). Ulus - Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Liberte Yayınları, Ankara.
- Üstel, F. (1999). Yurttaşlık ve Demokrasi, Dost Yayınevi, Ankara.
- Üstel, F.(2004). “Makbul Vatandaşın” Peşinde, II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2003). Bildiğimiz Dünyanın Sonu, (Çev.Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2002). Sosyoloji Yazıları, (Çev.Taha Parla), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı, S. (2003). “Atina, Sparta ya da Liberal Cumhuriyet” Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 29, Ankara.